

In memoriam Benda Kálmán

Alig néhány hónapja, hogy intézményünk és tanszékünk címzetes főiskolai tanáráként körünkben ünnepelte nyolcvanadik születésnapját, „itt, ahová úgy jött – szavai szerint –, mintha haza menne”, a rá oly jellemző tevékeny, kedélyes bölcsességgel, s amikor féltőn rákérdeztünk, nem vállal-e erején felül túl sokat, vidáman mondta: „Hála Istennek, van tennivalóm elég, de szerencsémre jól bírom magam.”

Alig néhány hónapja,... s íme mára – krónikás stílusban fogalmazva – vigasztalan gyászra fordult egész közösségünk vígassága kedves kollégánk, atyai barátunk és mesterünk halálhírének hallatán.

Dr. Benda Kálmán Nagyváradon született 1913. november 27-én. Családja 1920-ban kényszerűen és talán sorsszerűen is, Budapestre költözött. Itt kezdte tanulmányait, s itt, a Lónyai utcai Református Főgimnáziumban a magas követelményszintű, református öntudattól áthatott, hazafias töltetű történelmi és a színvonalas idegennyelvi képzés eredményeként érlelődött meg benne az elhatározás, hogy történészi pályára lép.

Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte, de Berlin és Bécs is állomáshelyei voltak tudásszomja kielégítésének. „A magyar nemzeti hivatástudat története (a XVI–XVII. században)” című doktori értekezését 1937-ben védte meg; ekkor döntött el egy életre, hogy kutatási témaköréül az újkori magyar történelmet választja, különös súllyal nemzeti szabadságküzdelmeinkre.

Történelmi közelmúltunk eseményei őt is sokszor próbára tették: katonáskodása után a Teleki Intézetben dolgozott 1948-ig, majd annak felszámolása után, származása miatt az utcára került, s csak 1953-ban sikerült ismét „szakmaközelenben” elhelyezkednie, a református egyház alkalmazta őt levéltárosként. A forradalom idején behívták a Történettudományi Intézetbe igazgatóhelyettesi megbízással, amelyről hamar le kellett köszönnie, de kutatóként maradhatott. Bár 1961-ben megszerezte a kandidátusi fokozatot, mondvasínált politikai ürügyekkel tiltották a katedrától. Hogy őt idézzem: *„az egyetlen hely, ahova meghívtak tanítani, a szegedi főiskola történelem tanszéke volt – 1974-ben: három évig tartottam itt előadásokat. Kaptam egy címzetes főiskolai tanári titulust, és a mai napig ki van írva a nevem az akkori tanszéki szobám ajtajára. Sehova máshova be nem tehettem a lábam, mint tanár, pedig mindig is tanítani szerettem volna.”*

(Sajnos, mindez már a múlté: Dr. Nagy István tanszékvezető főiskolai tanár, aki volt bátor őt meghívni, nyugalomba vonult, a főiskola a „Magister Emeritus” kitüntető címet már csak posztumusz ítélhette oda számára, névtáblája is hamarosan lekerül szobája ajtajáról kényszerű költözködésünk következtében...)

Távozása (1977) után sem szakadt meg kapcsolata tanszékünkkel, évente többször is meglátogatott bennünket – gyakran élete hű társával – és előadásaiba baráti beszélgetésekbe szőtt gondolataival nevelt, tanított bennünket és tanítványainkat is.

A történettudományok doktora fokozatot 1979-ben szerezte meg, s egy év múlva kinevezték az intézetben is osztályvezetőnek, ahonnan három év múltán nyugdíjba ment, de aktivitásán, alkotó lendületén ez mit sem változtatott. Számos magas hazai és külföldi kitüntetésben részesült, majd 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1991-ben rendes tagjává választotta. Az elmúlt esztendőben pedig megbízatások sorát nyerte el:

az Akadémia (II.) Történettudományi Osztályának elnöke, a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása kutatási főirány” kuratóriumának elnöke, a Károli Gáspár Református Egyetem rektora lett. Minden feladatának maximális igyekezettel tett eleget, mert a sors kezét érezte abban, hogy élete alkonyán szinte egyszerre kapott meg mindent, amit a fatum eddig megtagadott tőle. Szép, egész élettevékenységéhez méltó halála volt. Nagy nemzeti ünnepünk vigíliáján látszólag jó egészségben, teljes szellemi frissességben, éppen egy kultúrmissziója teljesítéséből érkezett haza, amikor kilépve a repülőgépből szinte pillanatok alatt terítette le őt a zord halál. De a „szép halál” is kimondhatatlan keserőséget, vigasztalan gyászt, óriási űrt jelent a hátramaradottaknak, rokonoknak, barátoknak, ismerősöknek.

Temetjük Őt, a kiváló tudóst, a nagyműveltségű tanárt, a nagyszerű barátot, de ahogyan Gárdonyi sírkövére vésték, az övére is felírható: „Csak a teste!”. Mert a szelleme, személyes példája, feledhetetlen emléke mindörökké itt él szívünkben.

Isten nyugosztaljon örök békességben, kedves Marci bátyánk!

Si tibi terra levis.

Dr. Szegfű László
tanszékvezető főiskolai tanár

Benda Kálmán temetése 1994 március 28-án Budapesten, a Farkasréti temetőben